

אשכולות

העלון השבועי של גאמידי ישיבת "כנס ביבנה"

"לזכר עולם יהודה צדיק" לע"נ מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדויכט זצ"ל בן הרה"ח ישראל אלעזר זצ"ל נלב"ע ב' באדר א' ה'תשנ"ה ת.נ.צ.ב.ה

ר"ה – דין כללי ודין פרטי

— מז"ר ראש הישיבה שליט"א —

ראש השנה
א' בתשרי ה'תשע"א
גיליון מס' 149
(שנה רביעית)

זמני החג והשבת

ת"א י		
18.18	18.34	נדלקת נרות
19.27	19.29	צאת השבת

ב נוהג שבועלם אדם שיש לו דין לובש שחורים וכו', אבל ישראל אינן כן, אלא לובשים לבנים ומגלחים שערם ואוכלים ושותים ושמחים בר"ה" (ירושלמי ראש השנה), וכן נפסק בשו"ע (סי' תקפ"א ס"ד).

וביאר הטור שהשמחה באה להראות שאנו בטוחים שנצא זכאים. ויש לשאול, הרי חז"ל אמרו שאין אומרים הלל בר"ה מפחד יום הדין? וכתב בחכמת שלמה על השו"ע שם, ע"פ המדרש, שבכל שנה נאבקים ישראל ואומות העולם מי נועד לחלקו של הקב"ה, שהרי "אח עשו ליעקב". ובדין הכללי הזה שבין ישראל לאמה"ע אנו בטוחים "כי יעקב בחר לו י-ה, ישראל לסגולתו". ומכאן השמחה שבר"ה, אך נוסף לזה יש דין פרטי שבין האדם להקב"ה, ובוה אין ביטחון ויש פחד.

הדין הפרטי שבר"ה הוא על מידת נכונותו של כל יחיד לקבל על עצמו למלא את חלקו במגמה הכללית של האומה - "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו". וכדברי הרמב"ן בפ' האיזנו, שלולי ישראל "תהיה כל כוונת הבריאה בטלה". וכל תפילות ר"ה נוסדו על כוונה זו ולא על מחילת חטאים או צרכים פרטיים. "ותמלוך אתה ה' לבדך", "מלוך על כל העולם" וכדו'.

וע"ז דרשו חז"ל:

"אתם נצבים היום כולכם": היום - זה ר"ה. המגמה היא "לעברך בכרית ה' אלקיך... למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלקים".

"עזרא תיקן לישראל שיהיו קורין קללות שבמשנה תורה קודם ר"ה". ושואל הר"ן, א"כ יקראו פ' תבא בשבת שלפני ר"ה? ! וכתב הרב סולובייצ'יק זצ"ל, שפרשת כי תבא היא הברית הכללית, ואינה תלויה בתשובה, אלא מובטחת היא מכל מקום. לעומתה פ' נצבים היא הברית הפרטית של כל אחד - "ראשיכם שבטיכם וזניכם ושוטריכם, כל איש ישראל". והיא תלויה בתשובה, עד כמה מוכן היחיד להכנס לברית המחודשת. ועל כן פ' נצבים היא זו שמחוברת לראש השנה.

"ויהי היום ויבואו בני האלקים להתיצב על ה'". ודרשו בזהר "ויהי היום - דא ר"ה. להתיצב על ה' - ודאי למתבעיא עלבוניה, דכולהון צווחין ככלבא: הב הב. הב לן בני, הב לן מזוני, הב לן סליחה וכפרה. ואין איש שם על לב לבקש עלבוניה דמארי ושמו המחולל בגוים".

יותר מכל עלינו לזכור בימים אלו, שתפילת ר"ה ענינה בעיקר קבלת עול מלכות שמים ודאגה למילוי חובותינו כשלוחי דרחמנא.

"אבל אשמים אנחנו שאין אנו משימים על לבנו כלל צער השכינה, ואין אנחנו מבקשים רק על צערנו ודאגת פרנסתנו, ולכן אין אנו נושעים" (נפש החיים).

אומרים בשמו של ר' ישראל מסלנט, שהיום אין אנו במדרגה זו שזוניה בקשות פרטיות ונתפלל רק על כבוד שמו, אך מכל מקום יכול אדם להתרגל לחיות למען מטרת נעלות, או אז גם הבקשות הפרטיות אינן אלא כלים לעבודת ה'. כך אנו מתפללים: "וכתבנו בספר החיים למענך אלקים חיים", כל בקשתנו לחיים היא למענך. בדומה לזה כתב הרמב"ם שמי שעובד את ה' על הדרך הזה (היינו שכל מעשיך יהיו לשם שמים) הריהו עובד את ה' תמיד, גם כשהוא אוכל ואפי' כשהוא ישן, שכן כל מטרתו היא למלא תפקידו כראוי, ולשם כך הוא זקוק לאכילה ושינה ושאר צרכי הגוף.

באופן מיוחד נוגעים הדברים לחיילים המשרתים את כלל ישראל בהגנה על העם והארץ, שעליהם כתב הרמב"ם בפ"ג מהל' מלכים:

"וידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד, ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זיכרונו מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה... וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעו רעה ויבנה לו בית נכון בישראל, ויזכה לו ולבניו עד עולם".

ובאמת הדברים אמורים על כל בן תורה "הממית עצמו באהלה של תורה -

"זאת חוקת התורה, אדם כי ימות באהל", שאין ד"ת מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם" (ברכות סג).

ופירש הרב קוק זצ"ל בעין א"ה, שהכלל שואף לחיות חיים ממוצעים, אך תמיד זקוקים ליחידים כמו אנשי החיל המוכנים לוותר על החיים הממוצעים ומנדרים שינה מעיניהם כדי לעמוד על המשמר ולאפשר לאומה את החיים הממוצעים, והם מקבלים עול זה באהבה, אם בעלי נפש הם, וכך ת"ח צריכים להתנדב ולוותר על הרבה מתנאי החיים הרגילים כדי לעמוד על משמרת האומה "אני חומה זו תורה, ושדי כמגדלות אלו ת"ח" (פסחים פז). ואוי לנו אם אנשי החייל יתעקשו לחיות ג"כ חיים ממוצעים ורגילים.

מערכת "אשכולות" מאזלת לכל קוראי העלון ולכל בית ישראל שנה טובה וכתובה וזוהימה טובה!

עורך: מוטי פקטר

העלון יוצא לאור ע"י ישיבת "כרם ביבנה" תגובות, הערות והארות ניתן לשלוח לכתובת: eshkolot@gmail.com

נא לשמור על קדושת הגליון!

העלון מופיע גם באתר הישיבה באינטרנט: www.kby.org

כתב "אין פוחתין מעשרה פסוקים וכו' ואפילו לא אמר מהם כלום אלא ובתורתך וכו' יצא". זוהי כנראה⁷ שיטת רשב"ם המובאת בתוספות עירובין⁸ "דאין צריך להזכיר מקראות של מוסף לא דיו"ט ולא דראש חודש כדאר"ח א"ר בשילהי ר"ה (ד' לה.) כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך גבי מלכויות זכרונות ושופרות". יוצא לפי דבריו שרב חננאל אמנם מתייחס לפסוקי מלכויות זכרונות ושופרות (כרבתי של רש"י, ובר"ת), אבל לא "דווקא"¹⁰ אלא "אפילו", וכשיטת¹¹ ר"י (שם) שאין לחלק בין פסוקים אלו לאלו. אבל יש גם תוצאה נוספת: כשהשוה רשב"ם את פסוקי הברכות עם פסוקי המוספים נגדרו גם פסוקי המוסף אחר חידושו של ר"ת בפסוקי הברכות, ובלשונו "ואם התחיל צריך לסיים והא דתנן הפוחת לא יפחות משלש היינו בהתחיל והוא הדין נמי במקראות דקרבנות ואם בא להזכיר מוכיר אף של ר"ח".

נמצא שיש שתי שיטות עיקריות באמירת פסוקי קרבן מוסף ביו"ט ובר"ח¹². שיטת ר"ת שאין להשמיטם, אבל יש לכלול את מוספי ראש חודש בפסוק המסיים את מוספי ר"ה, וכך הביא הרמ"א כמנהג הפשוט באשכנז ובגלילות פולין¹³. שיטת רש"י שדי באמירת "וכן כתוב בתורתך", וכן היא שיטת הרשב"ם שאפשר להשמיט את הפסוקים, ועל שיטה זו סמכו¹⁴ אותם שתיקנו שלא לומר פסוקי מוסף ביו"ט כלל כמנהג הפשוט בכל בני ספרד¹⁵ המובא בשו"ע ומקורו ברא"ש "שאין מזכירין פסוקי מוספין אלא בשבת ור"ח דרגילי ולא אתי למיטעי בהן אבל בכלל המועדות אין מזכירין דאתי למיטעי בהו".

במוסף של ר"ה יש שיטות נוספות. התוספות במסכת ביצה (טז.) מביאים בשם רבנו משולם, ששעיר של ר"ח לא היה קרב כלל בר"ה, ובמסקנתם¹⁶ גם לרבנו משולם שעיר ראש חודש קרב בראש השנה אבל אינו מוזכר בתפילה, כמו שאינו מוזכר בפרשת מוספי ר"ה (משא"כ עולת החודש, שנזכרה).¹⁷ הטור מביא בשם גדולי מגנצא שתיקנו שלא להזכיר מוסף של ר"ה כלל, ואפילו עולת החדש ומנחתו. ראייתם היא מפירושו של הערוך למאמר הגמרא "איזהו חג שהחדש מתכסה בו זה ר"ה", המפרש שאין מזכירים ר"ח בר"ה כלל.

שיטה שלישית מובאת בטור ובמחזור ויטרי, והיא להשמיט את מוספי ר"ח כדי שלא להטעות את האומרים שישבו שיום שני של ר"ה עיקר כמו בר"ח, ולכן סמכו על מאמר הגמרא "זכרון אחד עולה לכאן ולכאן" כמתייחס גם להזכרת המוספים ולא רק יום ר"ח. תשובת רש"י (מחזור ויטרי שכא) עוסקת בשיטה זו, והוא מפרש את מאמר הגמרא כמתייחס להזכרת ר"ח ולא למוספיו ("ודורות האחרונים... שגו במשמע זכרון אחד ולא קבעו... אלא מקראות של ר"ה"). הוא עצמו פוסק לומר את שני המוספים, כמו שהבאנו לעיל. אבל במחזור ויטרי מובא (בשמו) גם מנהג אחר – להשמיט את פסוקי כל המוספים, אבל לא מחשש טעות, אלא כדי "לאפוקי נפשיה מפלוגתא ממוראו של יום", כדי שלא להכריע במחלוקת זו, ולפי השיטה שהבאנו מרשב"ם, שאם התחיל לא ישמיט.¹⁸

⁷ כ"כ הב"ח שם.

⁸ הנזכר לעיל (מ. ד"ה זכרון).

⁹ כלומר פסוקי מוסף ר"ה עצמו, ולכאורה ה"ה לכל יו"ט.

¹⁰ לשון התוספות שם, בדברי ר"ת.

¹¹ לשיטת הרמב"ם עיין ב"י; ואכמ"ל.

¹² בענין שאר הפסוקים השיטות הן כאמור - שיטת רש"י (ואולי הרא"ש) שאם לא אמר כולם לא יצא; שיטת ר"ת, רשב"ם והטור, שאם השמיט כולם יצא, (שיטת הרמב"ם שהאומר פסוק אחד יצא; ואכמ"ל).

¹³ או"ח תקצא, ב. ובאמת לגבי פסוקי מלכויות זכרונות ושופרות כתב (סעיף ד) שיצא גם אם אמר "וכן כתוב" וכו', ובר"ת; אמנם זה מוסכם על רשב"ם והטור ג"כ. ועגרא"א כאן ושם (ס"ק ד, ה, ו, יב), אם הרמ"א אכן כר"ת.

¹⁴ משמע קצת ברא"ש שעיקר הקולא מצד שהם מנהג ולא דין. ועגרא"א.

¹⁵ המנהג קדום עוד מתקופת רש"י, וכדלעיל.

¹⁶ לעצם השאלה ע' ערוך לנו (ר"ה ח:), ושם. ועיין ג"כ הערה 21 לסי' לד מהלכות ר"ה במחזור ויטרי הוצאת אוצר הפוסקים.

¹⁷ ויל"ע שם ובתוס' ר"ה (ח: ד"ה שהחדש) אם מדובר בשעיר החטאת או במוסף כולו. הירושלמי המובא שם שבועות א, ד הובא ג"כ במחזור ויטרי, ובר"י"ף שבועות סוף פ"ק עיי"ש.

¹⁸ נראה שלכך רומז מהרי"ל (ספר מהרי"ל (מנהגים) סדר מוסף של ראש השנה, [ד]) בממקו את ההיריגה ממנהג מגנצא שעפ"י הרוקח ב"ונשלמה פרים שפתינו"; כוונתו כנראה שחשיבות הזכרת הפסוקים עולה על התועלת בהשמטתם. הזכרתו את יו"כ אמנם טעונה ביאור; ואכמ"ל.

¹ מטבע התפילה הנהוג בתפילת המוספים של כל השנה כולל הזכרת הפסוקים של קרבן המוסף; אבל ביום טוב, וביחוד בראש השנה, יש מנהגים שונים בענין זה.

יסוד המחלוקת אם אפשר להשמיט את פסוקי הקרבן מתפילת מוסף, תלוי בהבנתה של סוגיה בסוף מסכת ר"ה. הגמרא (ר"ה לה.) מביאה דעות שגם לפי הסוכרים שאין שליח ציבור מוציא את הבקי בתפילה, בתפילת ר"ה ויו"כ יש קולא יתירה. הגמרא אומרת שאי אפשר לתלות את ההבדל בריבוי הפסוקים שבברכות האמצעיות של מוסף ראש השנה, שהרי כבר אמר רב חננאל אמר רב "כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר - שוב אינו צריך". מכאן הסיקו המפרשים שגם אדם שלא אמר את הפסוקים הרבים שבתפילת מוסף, יצא ידי חובתו אם במקום זה אמר "ובתורתך כתוב לאמר".

ועדיין אין הדברים פשוטים. רש"י מפרש את הגמרא "אילימא משום דנפיש קראי - דאיכא מוספי ר"ה ור"ח ומלכויות זכרונות ושופרות" - האמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב - כלומר כיון שאמר נעשה ונקריב לפניך וכו' כמו שכתבת עלינו בתורתך, שוב "אינו צריך לומר מקראות המוספין". אם כן, רש"י מסביר את ריבוי הפסוקים בפסוקים העוסקים בחמשה ענינים, ואת תשובת הגמרא כאומרת שפסוקי המוספים אינם לעיכובא, ואין לנו אלא פסוקי ג' ברכות, מלכויות זכרונות ושופרות.² באחת מתשובותיו (במחזור ויטרי סימן שכא) מביא שאמנם לא היו מזכירים את פסוקי מוסף בשום יום טוב, וסומכין על הלכה זו של רב חננאל.

אבל רש"י מביא משם רבותיו פירוש אחר. הם מסבירים שרב חננאל בא לומר שפסוקי מלכויות זכרונות ושופרות אינם לעיכובא; רש"י אינו מקבל זאת, שהרי נחלקו תנאים מה מספר הפסוקים שאם לא אמרם לא יצא יד"ח. ר"ת (בתוספות שם) בא ליישב את דבריהם ואומר שאמנם מי שאמר פסוקים מחוייב להשלים את מניינם לעשרה, אבל אם הזכיר ענין הברכה ואמר "וכן כתוב בתורתך, וכן כתוב על יד נביאך, וכן כתוב בדברי קדשך" יצא.

רבינו תם דוחה גם את האפשרות להבין את קושית הגמרא כמו שהבין אותה רש"י. הוא טוען שפסוקי מוסף אינם גורמים לאריכות, כיון שפסוקי מוסף ר"ח אינם נאמרים כלל; השמטת פסוקי קרבן מוסף היא, לפי רבים מן המפרשים, פירוש מאמר הגמרא "איזהו חג שהחדש מתכסה בו". אמנם ר"ת מקבל את שיטת רש"י שאין להשמיט את הפסוקים, אבל הוא מסתפק בהזכרת הפסוק (המופיע בפרשת מוספי ר"ה) "מלבד עולת החדש", שהוא פסוק המזכיר את מוסף ר"ח כדנינו; לכן גם תקן⁵ ר"ת לומר "ושני שעירים לכפר" כדי שלא להשמיט את שעיר ר"ח.

"והרבה נחלקו על ר"ת בזה כי פסוקי מלכויות זכרונות ושופרות נשנו במשניות ופסוקי קרבנות לא הוזכרו לא במשנה ולא בגמרא אלא שנהגו לאמרום ואם על מלכויות זכרונות ושופרות אמר רב וכו' שוב אינו צריך כ"ך בקרבנות מוספין דהוי כאילו הזכירם וקיים ונשלמה פרים שפתינו" כ"ך היא לשון הרא"ש.⁶ לכאורה הוא דוחה שיטת ר"ת ומייחס את דברי רב חננאל לפסוקי מוסף בלבד; אבל הטור מסביר אחרת, הסבר שיכול להתיישב גם בדברי אביו הרא"ש.

הטור (או"ח תקצא) מביא את שיטת ר"ת ומעיר "ושאר המפרשים לא פירשו כן אלא שיוצא ידי המוספין כמה שאומר ככתוב בתורתך וכו' כי היכי שיוצא בו ידי מלכויות זכרונות ושופרות". וגם בהמשך דבריו

¹ אין המאמר מקיף את הנושא (לא דנתי כלל בשיטת הרמב"ם ולא במשמעותיה ההלכתיות מקוצר היריעה), וגם אינו יורד לעומקה של הלכה, כך שפשוט שאין לסמוך על הדברים להלכה או למעשה. מ"מ השתדלתי להזכיר הכרעות רבותינו האחרונים או לציין אליהן.

² בלשון דיעבד וכפסק המג"א (תקצא ס"ק ו) ומשנ"ב, שאסור לעשות כן. הגר"א (ס"ק ד) ויד אפרים (על מג"א שם), הוסיפו טעמים אחרים להחמיר בזה; ונראה שזו ג"כ כוונת פמ"ג.

³ המעייין יבחין שרש"י מראה בגמרא התייחסות (שהושמטה בתוספות!) לאריכותן של הברכות גם אחר חידושו של רב חננאל, לפני שהוא מביא את דעת רבותיו.

⁴ כך מביא המשנ"ב (תקצא), ומקורו מג"א (ס"ק ה) בשם ש"ג (ח: מהרי"ף [ד] בלשון ריא"ז); אבל עיין טוב"ב, ועיין קרב"ע על הרא"ש ר"ה ד, יד, אות כ.

⁵ כך בתוספות ביצה (טז. ד"ה איזהו); ובעירובין (מ. ד"ה זכרון) "הגיה". ובמחזור ויטרי בשם רש"י.

⁶ פסקי מסכת ר"ה (ד, יד).

פלפולא חריפתא ומהר"ם ש"ף). האמת שיש להעיר על מחלוקת בשיטת רש"י, המג"א כותב שרק כאשר הזדמנו לפנינו שני אתרוגים כאחד, צריך להוסיף בהידור עד שליש מדמי המצווה, אך אם קנה כבר אתרוג - אין צריך להחליף אותו באתרוג חדש מהודר יותר. אם אכן זה ההסבר בשיטת רש"י לא קשיא מידי הקושי שהרגישו בו הרא"ש והתוס', דודאי רש"י לא התכוון שיקנה אתרוגים עד סוף כל הדורות, אלא מדובר כאן בשאלה של תזמון. לעומת המג"א, מבאר הגר"א באופן שגם כאשר יכול להחליף את האתרוג שקנה כבר באתרוג חדש ע"י הוספת שליש - מחויב לעשות זאת. ולפי שיטת הגר"א מובן שהקושי של הרא"ש והתוס' וצריך ליישב.

מובא בשו"ע סימן תרנ"ו סעי' א': "אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום, כגון שהוא כביצה מצומצמת, ואחר כך מצא גדול ממנו, מצווה להוסיף עד שליש מלגו בדמי הראשון כדי להחליפו ביותר נאה. (שיטה זו דומה לשיטת הרא"ש שראינו לעיל, אגב, מובא כאן שהשו"ע פוסק שיש לפסוק שליש מלגו). מוסיף השו"ע ואומר: "ויש מי שאומר, שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד הדר מחבירו יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש מלגו בדמי חברו" (והרי זו שיטת רש"י). וכתב הרמ"א שם: "ומי שאין לו אתרוג או שאר מצווה עוברת, אין צריך לבזבז עליה הון רב וכמו שאמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצווה עוברת. ודווקא מצוות עשה אבל לא תעשה, יתן כל ממנו קודם שיעבור קודם שיעבור...".

(המאמר לא בא לפסוק הלכה, אבל אתם מוזמנים לעיין בשו"ע סימן תרנ"ו).

צינו בגמרא (ב"ק ט. ט.) שקלא וטריא בדין הידור מצווה. דעה אחת המוזכרת בגמרא היא דעתו של רב הונא שיש לתת בכל מצווה עד שליש מנכסיו. שיטה זו נדחית בגמרא משום שבמידה ויודמנו לאדם ג' מצוות יאבד כל ממנו. למסקנה, מובא בגמרא שכונת המימרא "במצווה עד שליש" היא ש"הידור מצווה עד שליש במצווה". כביאור הגדר של "הידור מצווה" מצינו מחלוקת בראשונים.

שיטת רש"י:

רש"י מסביר "שאם מוצא ב' ספרי תורות לקנות, ואחד הדור מחבירו, יוסיף שליש הדמים וכן בלולב, ציצית וכו'". לשיטת רש"י צריך להוסיף עד שליש במחיר המצווה כדי לקנות מצווה מהודרת יותר במחירה. כלומר, ההידור בא לידי ביטוי ביוקר ובמחיר של החפצא של המצווה.

שיטת התוספות:

התוס' לא ס"ל כרש"י ונקטו שמדובר באדם שיכול לקנות (בזול) אתרוג שגודלו בשיעור מצומצם (כאגוז, לפי רבי מאיר ולפי רבי יהודה כביצה) או אתרוג (יקר) שהנפח שלו גדול בשליש, שמצווה עליו לקנות את הגדול. הווי אומר, לשיטת תוספות שליש מתייחס לגדול האתרוג שמצווה להוסיף דמים ולא משנה כמה, כדי לקנותו.

שיטת הרא"ש:

הרא"ש משלב בין שתי השיטות שראינו לעיל. הרא"ש סובר שאדם שיכול לקנות בזול אתרוג המצומצם בשיעורו, מצווה עליו להוסיף שליש בדמיו על מנת לקנות אתרוג גדול יותר.

ונראה להסביר שתוס' והרא"ש לא הסבירו כרש"י משום שהוקשה להם שלפי רש"י בכל פעם שאדם רואה אתרוג יקר בשליש בדמיו מהאתרוג שנמצא כעת בידו צריך לקנותו ואם כן אין לדבר סוף. (וכ"כ הפנ"י,

מקובעות להתחדשות

רשימה

היטור אליע

טל לוי (ג')

וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה וכו'".

מפורשות אנו רואים ברמב"ם כי בראש השנה אנו צריכים לצאת מהשגרתיות ומהמקובעות ולהתעורר בעשיית מעשים טובים ובעשיית רצון ה'. לפיכך, אומר הגדול' יש לנו אמצעי הכי טוב והוא השופר. אין תכליתו של השופר מסתכמת בעשיית צליל גרידא אלא הוא בא לעורר ולזעזע את האדם.

כותב הרש"י הירש בספרו "חורב" על משמעות הצלילים שיש בתקיעה ובתרועה. התקיעה יש בה מן קול יחיד ממושך שמלכד ומכנס את כל נטיות הנפש אל נקודה אחת. התקיעה קוראת לך לנטוש את פיזור כוחותיך ושאיפותיך ולשוב ולהתעלות אל ה', הווי אומר, היא קוראת לך להתייחד עם עצמיותך לפני ה' יתברך. התרועה מורה לך להחזיר את מציאות ורצונו בכל חיך הפנימיים והחיצוניים, קול התרועה המרוסק חודר מזעזע אותך וקורא לך לבדוק עד כמה אתה עומד במבחן קיום דבר ה'. קול תקיעת הסיום חוזר ומייצב את הנפש המפוזרת שוב בכיוון אחד ישר ומרוממת אותך ונותנת לך אומץ וגבורה אל חיי עתיד חדשים. נראה כי הרש"י הירש בדומה לרמב"ם, רואה בשופר אמצעי לחזרה בתשובה, כלי ליציאה ממקובעות להתחדשות, לרענון חיי השגרה אשר הביאו לחטאים בלתי פוסקים. ושמה יש לומר שזוהי סברת הראשונים שצריך לברך על ברכת השופר "לשמוע בקול שופר" ולא לשמוע קול שופר (כ"כ הראב"י, בה"ג, במנהיג ה' ר"ה בשם רב האי גאון וכן הוא בסידור רב סעדיה גאון) שהרי בקול השופר אנו צריכים להתעורר! רחמנא, שתא טבתא אייתי עלן!

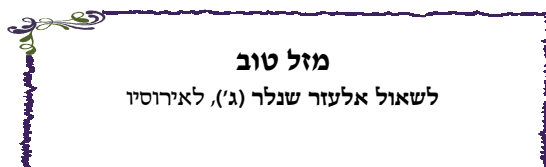
ראנו בפרשת השבוע האחרונה "כי קרוב אליך הדבר מאד בפוך ובלבבך לעשותו" (דברים ל, י"ד), פירשו הרמב"ן וספורנו שם שהכוונה היא למצוות התשובה שקיומה לא מותנה במאמץ גדול, אינו מעבר לים ולא בשמים היא.

לולי התורה שהייתה מגלה לנו שמצוות התשובה קלה היא ליישום, אם הייתי מכריז על זאת בעצמי היה נאמר עלי "כל השומע יצחק ל". עיני כולנו רואות מעשים שבכל יום אנשים חוטאים שוב ושוב בלי משים עד שכבר נעשה להם כהיתר, ומדוע אפוא אינם בוחרים בדרך התשובה אם בנקל אפשר לעשותה כפי שמבואר בכתובים? מובא בספרו של ר' חיים שמואלביץ זצ"ל הסבר לתופעה זו. וז"ל: "אסונו של האדם הוא בכך שהוא מתרגל למצבו, יהיה גרוע ושפל כאשר יהיה, ומשלים הוא עם כל מצב, זהו כוחו של ההרגל, וכיון שכן, אינו מרגיש צורך בלחזור בתשובה...".

עניין זה של מקובעות הן במעשים והן בדעות מסביר את תופעת אי החזרה בתשובה. כאשר אדם עומד תמיד בדעה אחת ושונה וחוזר על מעשיו מבלי להפעיל מחשבה ומתנהג כאוטומט, מונע הוא מעצמו את החזרה בתשובה. כותב הרב קוק זצ"ל באורות התשובה (ה, ה): "העקשנות לעמוד תמיד בדעה אחת ולהתמך בה בחבלי החטאת שנעשו למנהג, בין במעשים בין בדעות, היא מחלה הבאה מתוך שקוע בעבודת קשה, שאינה מניחה את אור החרות של התשובה להאיר בעוצם חילה וכו'".

עד כאן הצגנו את הבעיה, אך מה באמת עושים בפרט ביום הדין כדי לצאת מהמערכת המקובעת והסטטית הזו של החטא?

על תשובה זו עונה לנו כבר הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ג הלכה ד': "אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמו יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם

מזל טוב

לשאול אלעזר שנלר (ג'), לאירוסי

א יתא בגמ' (ע"ז יז):

אמרו עליו על ר"א בן דורדיא שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה. נטל כיס דינרין והלך... בשעת הרגל דבר... אמרה, אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. הלך וישב בין שני הרים וגבעות. אמר, הרים וגבעות בקשו עלי רחמים! אמרו לו, עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר "כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה". אמר, שמים וארץ בקשו עלי רחמים! אמרו, עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר, "כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה"... אמר, "אין הדבר תלוי אלא ביי" הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה, ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא... בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת ואמר רבי לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותן אלא שקורין אותן רבי.

ר"א בן דורדיא גילה לנו סוד גדול. בתחילה הוא מבקש מהרים והגבעות. אח"כ מהשמים והארץ ובהמשך מכל הבריאה כולה. כולם עונים לו תשובה זהה - אנחנו לא יכולים לבקש עליך. הראה לי לומר, שכאשר ר"א בן דורדיא הרהר תשובה בליבו, הוא הרגיש את עצמו כל כך טמא, כל כך רחוק, שהוא לא יכול לפנות לה' באופן ישיר אלא רק בעזרת מתווכים. בסופו של דבר מתברר לו, שגם השמים, ההרים, הגבעות והכוכבים, על אף שהם נראים כבעלי יכולת וקרבה אל המלך - אינם אלא שווי ערך אליו. ור"א בן דורדיא מגיע למסקנה "אין הדבר תלוי אלא בי!". גם לנו לפעמים זה קורה - הסביבה לא בסדר, יש גורמים שונים שמדרדרים אותנו ומסיחים אותנו מלשוב. אבל בעצם, הכל מתחיל ונגמר בנו. ועל זה בכה רבי - "יש קונה עולמו בשעה אחת!".

אדם שמבין את הקביעה "אין הדבר תלוי אלא ביי", קנה את עולמו. ברע זה הוא החל את הצעד הראשון במסילה העולה בית א-ל. זוהי מידת החסד הגדולה של הקב"ה, בעצם כך שברא עבורנו את התשובה.

אך יש לשאול - האם אדם השב בתשובה צריך למחוק את כל עברו? האם הוא צריך לשים מאחוריו את כל הדברים שאהב? את כל מה שמייצג בשבילו את חייו הקודמים? אני רוצה להשתמש בסיפור כדי להמחיש את הרעיון. כמעט כולנו למדנו בספרות את הסיפור של או הנרי "תקנה מתוקנת". למי שלא מכיר, אני אספר אותו בקצרה.

גי'מי ואלנטיין היה פורץ מוכשר מאוד. לאחר תקופה לא מבוטלת של חיי פשע הוא נכלא, אך קיבל חנינה מהמושל. לאחר שהשתחרר, התרחשו שוב כמה פריצות, והשוטר בן פרייס, שהביא למאסרו של גי'מי בפעם שעברה, זיהה את עבודתו והחליט להביא למעצרו שוב. בינתיים, גי'מי עבר לעיירה אחרת תחת זהות בדויה, את הכסף הגנוב הפקיד בבנק

ופתח חנות משגשגת. לאחר זמן, עמד להינשא לבתו של מנהל הבנק העירוני. כדי לשים את חייו מאחור, הוא שלח מכתב לחברו מתקופת הפשע, וקבע איתו פגישה על מנת להעביר לידיו את כלי הפריצה המובחרים שלו. ביום בו הוא היה אמור לפגוש את חברו, הלך גי'מי לבנק של אביה של ארוסתו, יחד עם אחותו ובתה. בתה הקטנה נכנסה לכספת וננעלה בפנים, בלי שהיתה אפשרות לפתוח את הכספת. גי'מי לא היסס, הוא פשט את הז'קט, הוציא את כלי הפריצה מהתיק לתדהמת כל הנוכחים, פרץ את הכספת והציל את הילדה. השוטר בן פרייס, שעקב אחרי גי'מי בשנה האחרונה חיכה לו בפתח הבנק, וכאשר גי'מי ניגש אליו כדי שיאסור אותו, השוטר פנה אל גי'מי ואמר, "אני מצטער, אני לא חושב שנפגשנו...."

כלי הפריצה ייצגו בשביל גי'מי את עברו, את החלק שרצה לשכוח. אבל לדעתו, כלי הפריצה מייצגים גם את כשרונו של גי'מי, את כוחות הנפש שלו, את אישיותו, ממנה הוא לא יכול לברוח. אדם החוזר בתשובה צריך לשמר את אישיותו, את כשרונותיו ולנצלם לדברים חיוביים (כמו גי'מי, שבסופו של דבר הציל את הילדה). אדם שינסה למחוק את אישיותו ולדכא את עצמו, בסופו של דבר יתפוצץ בתוך עצמו. אנו רואים הרבה אנשים, בעיקר לחילונים, שחוזרים בתשובה והולכים לקיצוניות השנייה. מוחקים כל זכר וכל דבר שיכול להעיר בהם זיכרון של ה"אני" הקודם שלהם. אך לא זו הדרך. אין עניין שהאדם יסגף וידכא את עצמו, אלא האדם צריך לחיות בהרמוניה ובתחושת שלמות עם עצמו. לכן יש צורך במהלך מתון והדרגתי, ובניין מותאם אישית המספק בסיס איתן לאדם, כדי שידע לנתב את כישורונותיו וכוחותיו לצד החיובי.

נראה שגם חז"ל התייחסו לכך, שאדם לא יכול "לברוח" מהאופי ומהאישיות שלו (שבת, קנו): **האי מאן דבמאדים, יהי גבר אשיד דמא. א"ר אשי, אי אומנא אי גבא אי טבחא אי מוהללא. אמר רבה, אנא במאדים הואי! אמר אביי, מר נמי עניש וקטיל.** ואולי ניתן לומר עוד, שהדבר מופיע גם בסיפור של ריש לקיש ור' יוחנן. ר' יוחנן וריש לקיש חולקים מאימתי הסכין מקבלת טומאה. ור' יוחנן אומר לריש לקיש, "לסטאה בלסטיותה ידע!" אתה היית שודד ואתה מבין בסכינים. קטונתי מלהכניס ראשי בין שני הענקים ולדון האם מה שר' יוחנן אמר הוא טוב או לא, אבל נראה לענ"ד, שר' יוחנן אמר זאת וריש לקיש ידע זאת. ריש לקיש באמת הבין בסכינים ולכן הוא אמר לר' יוחנן מאמתי הסכין מקבלת טומאה. ריש לקיש ניצל את הידע הקודם שלו לדברים טובים וחיוביים.

אני מאחל לכל בני הישיבה לקראת ר"ה, יום הדין, שנוכה להתעורר בתשובה לפני ה' יתברך, ננצל את החסד שעשה עמנו ואת ההזדמנות שנתן לנו, נתקן את דרכינו וננצל את כוחותינו וכשרונותינו לדברים טובים וחיוביים. אז נוכל לקיים את דברי הרמח"ל בתחילת מסילת ישירים, שנדע מה **חובתנו בעולמנו**, כל אחד וחובתו - כל אחד ותפקידו וכשרונותיו. חג שמח לכולם.

השאלה חרש יכול לתקוע?

הרב בן-ציון אלגזי שליט"א

השבעות ניתן לשלוח תשובות לתיבת הדוא"ל: eshkolot@gmail.com

שאלה: נפסק בשו"ע שאדם חסר חוש ריח יכול לברך את ברכת הבשמים בהבדלה כדי להוציא אדם שאינו יודע לברך. ומשמע שגם אדם נטול חוש ריח נחשב בר חיובא לעניין ברכת הריח. וקשה, שהרי מובא בבית יוסף שאדם שאינו שומע, אף שהוא אינו אילם שדינו כפיקח לכל דבר, לא יכול להוציא אחרים יד"ח תקיעת שופר, שכן המצווה היא לשמוע קול שופר, והוא אינו שומע, הרי שאינו בר חיובא בדבר. וקשה, מה ההבדל בין חסר חוש ריח לגבי ברכת בשמים לבין חרש לעניין תקיעת שופר?

התשובה תפורסם בעו"ה בגליון הבא

תשובה לשאלה הקודמת: שאלנו מדוע אומר הרב המגיד שדין אנדרוגינוס אינו דומה לדין חציו עבד וחציו בן חורין מפני שבאנדרוגינוס זה בידי שמים ואילו בחציו עבד ניתן לתקן, דהרי מה קשר העובדה שזה בידי שמים לכאן הרי סו"ס איך יוציא צד נקבה שבו את צד זכר שבו. ונראה לבאר שהמגיד משנה מתכווין לומר שעבודות וחירות באדם אחד הם כהרכבה שכוננית, ששני הצדדים רק נמצאים זה לצד זה באותו אדם, אבל אין הם מתמזגים אחד בשני. ממילא אותו חצי עבד הוא לא בריה בפני עצמו אלא אדם רגיל שנמצאים בו בשכונות שני צדדים, ועד שלא יסתלק צד העבדות אין הוא עבד גמור ואין הוא בן חורין גמור. משא"כ באנדרוגינוס, בגלל שזה בידי שמים ואי אפשר לתקן, הרי זו הרכבה מזוגית - צד הזכר וצד הנקבה מתמזגים יחד ויוצרים בריה חדשה בעולם. ממילא בריאה זו, אף שלא יכולה להוציא את שאינו מינו, את מינו יכול להוציא שכן הוא מין בפני עצמו.

שבת שלום